

شخصیت‌شناسی در واکنش به عوامل استرس‌زا در شش داستان مجید قیصری (بر اساس تحلیل نمادهای فرهنگی، هنری)

چکیده

نویسندگان معاصر با تکیه بر احساس درونی و بیرونی خود به بررسی مسائل و موضوعات مهم پرداخته، یافته‌های خود را در قالب آثار هنری ارائه می‌دهند. آثار داستانی در نوع خود می‌توانند بیانگر بسیاری از تحولات شخصی و آداب و رسوم و باورهای فرهنگی باشند. بنابراین مطالعه دقیق آثار ادبی و به‌خصوص داستانی که در مقاطع مختلف تاریخی خلق شده است می‌توان نقش مهمی در رفتارشناسی و مردم‌شناسی افراد جامعه داشته باشد. مجید قیصری یکی از نویسندگان معاصر در حوزه داستان کوتاه است که بررسی آثار او می‌تواند نکات مهمی را در واکنش‌های شخصی افراد و رفتارشناسی آن‌ها از یک سو و از سوی دیگر در شناخت عمیق فرهنگ مسلط بزرگ‌ساز زیسته فرد داشته باشد. پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. بررسی شخصیت‌های داستان‌های کوتاه مجید قیصری براساس شخصیت‌شناسی و بررسی واکنش‌های هیجانی آنان در شش داستان کوتاه (گوساله سرگردان، عود عاد سبز، مأمور، کسر باطل، بلور، سفرنامه عیلامی) انجام گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شخصیت‌های داستان کوتاه مجید قیصری در مواجهه با وقایع طبیعی و غیر طبیعی پیرامون خود، سعی می‌کنند که با کمک شیوه‌ی هیجان‌مدار در شرایط استرس‌زا تاب بیاورند. این راه‌کارها از طریق تلاش برای حذف یا کاهش منبع استرس یا منحرف نمودن توجه فرد از موقعیت استرس‌زا عمل می‌کنند. عناصری که شخصیت‌های این داستان‌ها با آن مواجه هستند جنبه اسطوره‌ای داشته پشتوانه فرهنگی دارد و نشان از این است که افراد برای فرار از ترس و استرس به دنبال مأمن و پناهگاهی مطمئن هستند تا در سایه آن به آرامش برسند از این رو به اسطوره‌هایی روی می‌آورند که انسان‌های اولیه به آن تمثل می‌جستند و آن‌ها را نمادهای قدرتمند می‌دانستند که با عوالم معنوی ارتباط دارند.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی شخصیت‌ها در داستان‌های کوتاه مجید قیصری براساس نظریه شخصیت‌شناسی و واکنش‌های هیجانی.
۲. بررسی نمادهای فرهنگی و هنری در داستان‌های کوتاه مجید قیصری.

سؤالات پژوهش:

۱. ابعاد شخصیتی و عوامل استرس‌زا در داستان‌های کوتاه مجید قیصری تحت تأثیر چه مؤلفه‌هایی است؟
 ۲. نمادهای فرهنگی و هنری چه انعکاسی در داستان‌های کوتاه مجید قیصری دارند؟
- کلیدواژه‌ها:** داستان کوتاه، مجید قیصری، دفاع مقدس، واکنش‌های هیجانی، نمادهای فرهنگی و هنری.

مقدمه

شاخه‌های هنری با آثار و هنرمندان متعدّدش برای پژوهش‌گران همیشه موضوعی جذاب و قابل تأمل بوده است. یکی از این موضوعات جالب در آفرینش هنری، ادبیات داستانی است. شاید بتوان ادعا کرد در میان بخش‌های مختلف هنر، این بخش دامنه وسیع‌تری برای پژوهش و مطالعه در اختیار پژوهشگران قرار داده است. دلیل این ادعا آن است که در آثار داستانی هنرمند با استفاده از وسعت واژگان؛ داستانی مرکب از انسان‌ها، تعاملات، ناکامی‌ها، موقعیت‌ها، سازگاری‌ها، دوستی‌ها و ... خلق می‌کند. نویسنده اثر را با آمیزه‌ای از تجارب و جهان‌بینی‌اش می‌آفریند. جهان‌بینی او متکی بر احساس‌های درونی و بیرونی‌اش است. اساساً این منابع، اثرش را متمایز می‌کند. انسان در طول تاریخ همواره تلاش کرده‌است تا محیط زندگی و پیرامون خود را به گونه‌ای مدیریت کند که سلامت روان و جسمش تأمین گردد. نتیجه این تلاش انطباق (کنارآیی) بوده‌است. انطباق به‌عنوان یک سازه مجموعه کوشش‌های شناختی و رفتاری که به از بین رفتن استرس، متوقف‌شدن روند استرس و صبوری در برابر استرس می‌انجامد. انسان متناسب با شرایط پیرامونش و صرف زمان و هزینه‌های گزاف و تکیه به شیوه‌آزمون و خطا فهمید، تنها برخی از منابع استرس‌زا و رویدادها را می‌توان از بین برد یا متوقف ساخت و ضرورتاً باید در برابر بسیاری از تغییرات صبوری پیشه کرد تا سلامتی جسمی و روانی‌اش به خطر نیفتد. در این میان الگوها و نمادهای فرهنگی و هنری در هر جامعه می‌توانند تا حد زیادی به عاملی ثبات‌بخش در روابط فردی و اجتماعی تبدیل شوند.

یکی از منابع بسیار موثق و معتبر برای مطالعه و بررسی این مفهوم و روند تغییرات، کتاب‌های داستانی است. احوال ملت ایران به‌لحاظ قدمت تاریخی‌اش و گسترده‌ی عجیب رویدادها و تغییراتش موضوعی جالب برای مطالعه از منظر مقابله است. بر این اساس موضوع شخصیت‌شناسی بر مبنای واکنش در مقابل عوامل استرس‌زا (فشارهای روحی) در شش داستان کوتاه مجید قیصری به نام‌های (گوساله سرگردان، عود عاس سبز، مأمور، کسر باطل، بلور، سفرایلامی) به‌عنوان موضوع پژوهش انتخاب گردید. شخصیت‌های داستان‌های قیصری در رویارویی با مشکلات استرس‌زای پیرامون خود شیوه‌های مقابله‌ای را به‌کار می‌برند. جهان داستان‌های مجید قیصری ترکیبی از شور و صداقت است. علت انتخاب آثار این نویسنده: ۱: فقدان مطالعه این مفهوم در داستان‌های معاصر. ۲: روانی متن و دیدگاه متفاوت نویسنده به حالات اجتماعی و روانی فرد. ۳: امکان مطالعه تغییرات و تحولات نگرشی روانی نویسنده از روی آثار وی. بر این اساس، این تحقیق سعی دارد تا شیوه‌های مقابله‌ای با استرس را در شش داستان کوتاه این نویسنده بررسی نماید. با توجه به ضرورت پرداختن به مسأله‌ی مقابله در جامعه هدف این تحقیق مطالعه علمی این سازه از منظر جدید است. مجموعه داستان‌های کوتاه مجید قیصری به‌لحاظ نگاه نو در قلم متفاوت نویسنده، روایتی متفاوت نه فقط از زندگی بلکه زندگی کردن مردمان اطراف ماست. لذا محقق در نظر دارد سبک‌های و راهبردهای مقابله‌ای و هم‌چنین به نوسانات آن در شخصیت‌های داستانی پی‌ببرد. پژوهشگران باور دارند تحقیق دقیق این مفهوم مسیر انطباق و تبعات متفاوت آن در ملت‌های گوناگون روشن می‌سازد.

نتیجه‌گیری

مبانی نظری و پژوهشی نشان می‌دهند که نتیجه اصلی سبک‌های مقابله‌ای یا کنار آمدن، بالا رفتن سازگاری و حفظ سلامت روان است. سلامت روان سه مؤلفه اصلی دارد: عاطفه مثبت یا خوشایند، عاطفه منفی یا ناخوشایند، و رضایتمندی از زندگی. بر این اساس آسیب به سلامت روان را می‌توان به نبود عاطفه مثبت در زندگی، فراوانی عاطفه منفی در زندگی، یا احساسات منفی با موقعیت‌ها و شرایط زندگی نسبت داد. یافته‌ها نشان می‌دهد که شخصیت‌های داستان کوتاه مجید قیصری در مواجهه با وقایع طبیعی و غیر طبیعی پیرامون خود، سعی می‌کنند که با کمک شیوه‌ی هیجان‌مدار در شرایط استرس‌زا تاب بیاورند. شخصیت‌های داستانی برای زنده ماندن و زندگی کردن به راهکارهای مهمی چنگ زده‌اند. برای معنادادن به زندگی و به جریان انداختن عاطفه مثبت و حس رضایتمندی باید حرکت کرد، توقف یعنی رشد عاطفه منفی و نارضایتی و این یعنی مرگ زندگی. شخصیت‌های داستان با استفاده از نماد و اسطوره و مثبت دانستن پیام‌های زندگی، قربانی کردن و پرداختن به هنر که همگی از مهم‌ترین راه کارهای مهم معنادهی به زندگی است، توانسته‌اند شرایط استرس‌زای محیط خود را تعدیل کنند. پاسداشت آن‌ها می‌تواند تکمیل‌کننده‌ی تلاش انطباقی آن‌ها باشد. در داستان‌های قیصری بیشتر رابطه شخصیت‌ها با اساطیر به نمایش گذاشته شده و پیداست که اشخاص با پشتوانه فرهنگی و اساطیر خود ارتباط برقرار کرده و از این طریق در پی غلبه بر ترس‌های خود برآمده‌اند گویی این پشتوانه به منزله تکیه‌گاهی برای آنهاست که مسائل خود را با آن حل کرده احساس قدرت و توانای بیشتری می‌کنند و یا با اتصال به منبعی قدرتمند خود را بیمه کرده ترس را از خور دور می‌کنند.

فهرست منابع:

- آبرامز، ام، اچ. (۱۳۷۸). فرهنگ توصیفی اصطلاحات ادبی، ترجمه سعید سبزیان، تهران: رهنما.
- آزند، یعقوب. (۱۳۷۵). « فرهنگ اصطلاحات ادبیات داستانی»، مجله ادبیات داستانی، دوره‌ی ۱۱، شماره ۲۹، صص ۳۴-۲۵.
- باباپور، خیرالدین جلیل و رسول زاده طباطبایی، کاظم و اژه‌ای، جواد و فتحی آشتیانی، علی. (۱۳۸۲). «بررسی رابطه بین شیوه حل مسأله و سلامت روانشناختی دانشجویان»، مجله روانشناسی، دوره ۷، شماره ۱، صص ۱۶-۳.
- بهار، مهرداد. (۱۳۸۶). از اسطوره تا تاریخ، تهران: چشمه.
- بی‌نیاز، فتح اله. (۱۳۸۷). درآمدی بر داستان‌نویسی و روایت‌شناسی (با اشاره موفر به آسیب‌شناسی، رمان و داستان کوتاه در ایران)، چاپ اول، تهران: نشر افروز.
- (۱۳۹۲). درآمدی بر داستان‌نویسی و روایت‌شناسی، چاپ چهارم، تهران: نشرافراز.

تی. مک اندرو، فرانسیس. (۱۳۸۷). روان‌شناسی محیطی، (ترجمه دکتر غلامرضا محمودی)، چاپ اول، تهران: نشر زرباف اصل.

دادگی، فرنیغ. (۱۳۸۰). بندهشن، ترجمه مهرداد بهار، تهران: توس.

دوستخواه، جلیل. (۱۳۷۱). اوستا، تهران: مروارید.

رسول زاده، کاظم و نصیرزاده، راضیه. (۱۳۸۸). «بررسی رابطه باورهای مذهبی با راهبردهای مقابله‌ای با تنیدگی در دانشجویان»، فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی گناباد، دوره ۱۵، شماره ۲، صص ۴۶-۳۶.

شمسیا، سیروس. (۱۳۷۶). سبک‌شناسی نثر، چاپ سوم، تهران: نشر میترا.

شمیسا، سیروس. (۱۳۷۶). انواع ادبی، چ ۵، تهران: فردوس شمس، محمدجواد. (۱۳۹۰). پیشینه و جایگاه آب نزد ایرانیان و هندوان باستان، مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه سمنان، ش ۵، صص ۷۲-۵۹.
صبری نظر زاده، راشین. (۱۳۸۹). «رابطه احساس انسجام و سخت‌کوشی با سلامت و راهبردهای مقابله‌ای با استرس»، دکتر محمد حسین عبدخدایی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه فردوسی مشهد.

صنعتی، محمد. (۱۳۸۹). تحلیل‌های روان‌شناختی در هنر و ادبیات، چاپ پنجم، تهران: مرکز.

خلعتبری، جواد و عزیز زاده، فرشته. (۱۳۹۰). «تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی و راهبردهای مقابله با فشار روانی بر سلامت روان دانشجویان دختر»، مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۳۷-۲۹.

فرانکل، ویکتور امیل. (۱۳۸۷). انسان در جستجوی معنا، (ترجمه اکبر معارفی)، چاپ نهم، تهران: نشر دانشگاه تهران.

فرانکن، رابرت. (۱۳۸۴). انگیزش و هیجان، (ترجمه حسن شمس اسفندآبادی، غلامرضا محمودی، سوزان امامی)، چاپ اول، تهران، نشر نی.

فرای، نورتروپ. (۱۳۷۷). تحلیل نقد، ترجمه صالح حسینی، تهران: نیلوفر
فردوسی، ابوالقاسم. (۱۹۶۰). شاهنامه فردوسی، متن انتقادی تحت نظر ی. ا. برتلس، مسکو: آکادمی علوم اتحاد شوروی.

قیصری، مجید. (۱۳۹۰). زیر خاکی، چاپ دوم، تهران: نشر افق.

..... (۱۳۹۰). سه دختر گل فروش، چاپ ششم، تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.

..... (۱۳۸۶). گوساله سرگردان، چاپ سوم، تهران: نشر افق.

کارنوی، آلبرت جوزف. (۱۳۸۳). اساطیر ایرانی، ترجمه احمد طباطبایی، تهران: انتشارات علمی فرهنگی.

گنجی، ح. (۱۳۸۹). بهداشت روانی، چاپ دهم، تهران: نشر ارسباران.

میرصادقی، جمال. (۱۳۷۶). عناصر داستان، چاپ نهم، تهران: انتشارات سخن.

عالی کردکلائی؛ صفایی، حمید. (۱۳۹۵). "بررسی شخصیت و شخصیت‌پردازی در زمان داستان یک شهر احمد محمود". همایش بین‌المللی جستارهای ادبی، زبان و ارتباطات فرهنگی.

مرشدی، ابراهیم بهنام. (۱۳۹۵). «رابطه فرایندهای خانواده و سبک‌های مقابله‌ای با استرس و کنترل خشم»، دکتر سید مریم حسینی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، واحد مرودشت.

میرزایی صلحی، زهرا. (۱۳۹۵). «پیش‌بینی ایده‌پردازی خودکشی بر اساس راهبردهای تنظیم شناختی هیجان، راهبردهای مقابله‌ای و طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانشجویان»، دکتر حسین بافنده، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.

یونگ، کارل گوستاو. (۱۳۸۳). آیون پژوهشی در پدیده‌شناسی خویشتن، ترجمه پروین فرامرزی و فریدون فرامرزی، مشهد: به نشر.

Lazarus, R.S. and folkman, S. (۱۹۸۶). Cognitive theories of stress and the issue of circularity. newyork: spring

Campbell, J. (۲۰۱۷). Creative mythology (Vol. ۴). Joseph Campbell Foundation

Hall, J. ۱۹۹۶. Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art, Published by Westview Press, A Member of the Perseus Books Group, ۲^o.